

Powstanie 1863-1865. Nieznani bohaterowie, nieznane wydarzenia¹

Powstanie styczniowe trwało od 1863 do 1865 r. Nie wiemy wszystkiego do końca na temat tego wydarzenia. Istnieje jakaś niepewność, niedosyt, luki w informacjach. Zapominamy o pewnych osobach czy wydarzeniach. Pamiętamy jedynie o najważniejszych bohaterach i najistotniejszych wydarzeniach. A co z ludźmi, którzy ponieśli śmierć walcząc o Polskę? Ci, którzy do ostatniej kropli krwi wytrwali walcząc o kraj i zginęli? Czasami zostają w ludzkiej pamięci i wspomnieniach. Również oni zasługują na pamięć czy zapisanie ich na kartach ksiąg. W obronie Ojczyzny walczyło wielu, lecz mimo to wspominamy tylko tych, którzy odegrali najważniejszą rolę w powstaniu. A gdzie mowa o ludziach, którzy walcząc o swój kraj zostawili rodziny, majątek i bez względu na wszystko dążyli za wszelką cenę do obrony Polski. Nie zawsze znajdziemy o nich informacje w książkach historycznych, podręcznikach szkolnych czy Internecie. Ich pamięć uwieczniły jedynie pomniki nagrobków i ludzka pamięć. Oczywiście! Statystyki podają, ilu ludzi poległo w powstaniu, jednak nie uwzględniają tego, że byli to ludzie posiadający rodziny i również walczyli do końca. Niestety wspominamy tylko najistotniejsze osoby i zdarzenia, które miały miejsce podczas powstania styczniowego. Ale jak dokładnie wyglądało powstanie styczniowe? Dokładnie wiedzą to tylko ci, którzy polegli i oddali swoje życie za Ojczyznę. Czytając w różnych źródłach, dowiadując się z książek, czasopism, wiedzy przekazywanej ustnie czy z lekcji historii możemy wyobrazić sobie jak to wyglądało...

22 stycznia 1863 r. Komitet Centralny Narodowy (tzw. „czerwoni”) ogłasza powstanie Tymczasowego Rządu Narodowego. W tym czasie następuje zapowiedź uwłaszczenia chłopów. Walki partyzanckie toczą się w różnych częściach kraju, a Rosjanie wycofują się do miast. W styczniu powstanie rozszerza się na Litwę i część Białorusi. Z zaboru pruskiego i austriackiego napływają pieniądze, broń i ochotnicy. 17 stycznia z Paryża przybywa Mierosławski wyznaczony na dyktatora, ale jego oddział zostaje rozbity. W marcu „biali” popierają dyktaturę Mariana Langiewicza – dowódcy dużego oddziału w Kieleckiem. Jednak 19 marca zostaje on otoczony przez Rosjan i przekracza granicę austriacką. Latem 1863 r. nowy namiestnik w Królestwie, Fiodor Berg, i generalny gu-

¹ Praca wyróżniona pierwszą nagrodą w konkursie upamiętniającym 150 rocznicę wybuchu powstania styczniowego ogłoszonym przez Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Autorka jest uczennicą Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Konarskiego w Zambrowie. Praca została napisana pod opieką Agnieszki Menteckiej.

bernator na Litwie, Michaił Murawjow, przystępują do rozprawy z powstaniem. We wrześniu Rząd Narodowy tworzą skrajni „czerwoni”. Występują również nieudolne zamachy na Berga. 17 października 1863 r. dyktatorem zostaje zbliżony do „białych” Traugutt. Tego dnia następują próby ożywienia powstania, m.in. przez szybszą realizację dekretu uwłaszczeniowego. 2 marca 1864 r. ma miejsce ukaz uwłaszczeniowy cara wzorowany na dekrecie powstańczym. 11 kwietnia 1864 r. zostaje aresztowany Romuald Traugutt, którego stracono 5 sierpnia. Jesienią 1864 r. toczą się jeszcze ostatnie walki powstańcze. Najdłużej utrzymuje się oddział księdza Brzóska rozbity na Podlasiu w grudniu 1864 r. Wtenczas Rosjanie wylapują ukrywających się powstańców.

Jak podają różne źródła, ostatnie walki trwały na Podlasiu. Na tym terenie właśnie się skupię. Oczywiście, jestem patriotką, dlatego ciekawi mnie to, jak na terenach, na których mieszkam od urodzenia, wyglądały walki powstańcze. Przechodząc ulicami miasta czy podróżując po innych miejscowościach zauważam nagrobki upamiętniające ludzi, którzy zginęli w obronie Ojczyzny, lecz nikt nie wie o nich, bądź nie pamięta. Zatem chcę pokazać, jak wyglądały walki o kraj na Podlasiu i uświadomić innym ilu bezbronnych ludzi zginęło w powstaniu.

W Brańsku na miejscowym cmentarzu w rodzinnej mogile pochowano weterana powstania styczniowego 1863 r. Aleksandra Kołoszkę.

Chodorówka Nowa, gm. Suchowola, to miejscowość, w której na cmentarzu parafialnym znajduje się mogiła zbiorowa 5 nieznanych powstańców z oddziału płk. Konstantego Józefa Ramotowskiego „Wawra” zamordowanych przez Kozaków we wsi Domuraty 3 kwietnia 1863 r.

Chomotowszczyzna, gm. Gródek, to tu właśnie na uroczysku w Puszczy Knyszyńskiej znajduje się mogiła 32 powstańców z oddziału płk. Onufrego Duchyńskiego poległych w przegranej bitwie stoczonej 29 kwietnia 1863 r. na wzgórzu Pierciosy.

W Choroszczy w mogile zbiorowej pochowano 11 powstańców, którzy zostali powieszani przez Rosjan w 1863 r.: Antoni Bushowski, Adam Mniszko, Adolf Mniszko, Jan Ordziejewski, Wincenty Oświęciński, Józef Pilasiewicz, Jan Rogowski, Franciszek Rojecki, brat F. Rojecki, Satyllo, Dominik Toliński.

Przy drodze do Zastawia znajduje się mogiła 3 powstańców rozstrzelanych 26 października 1863 r.: Ksawery Markowski, Łotowski (cieśla), Kazimierz Grzybko. Na pomniku figuruje również symbolicznie nazwisko Jan Markowski poległego na bagnie między Mężeninem a Wizną (jego mogiła się nie zachowała).

Czeremcha – tu znajduje się mogiła Aleksandry Kamińskiej, uczestniczki powstania styczniowego 1863 r.

W miejscowości Czerwony Krzyż, na skraju lasu, przy skrzyżowaniu drogi gruntowej z drogą Mikołajewo – Czerwony Krzyż – Bryzgiel jest mogiła zbiorowa, w której pochowano nieznaną liczbę powstańców styczniowych oraz 160 żołnierzy Armii Czerwonej poległych w walce z Niemcami w 1944 r.

W Czuprynowie, gm. Kuźnica, znajdują się dwie mogiły. Pierwsza z nich to mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców poległych w 1863 r. znajdująca się na skarpie, przy drodze gminnej Kuźnica – Czuprynowo. Druga to mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców z 1863 r. położona w lesie, przy torach kolejowych linii Czuprynowo – Kundzin.

W lesie w Gontarzach, gm. Zbójna, na wzgórzu przy drodze do Stanisławowa pochowany jest kpt. Antoni Wolski „Miecz” (lat 27), absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego, rozstrzelanego 15 czerwca 1864 r. w Gontarzach. A. Wolski pod koniec powstania schronił się w Prusach, lecz został wydany przez Prusaków władzom carskim i skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano w miejscu zwycięskiej potyczki powstańczych oddziałów kpt. Wolskiego, por. Bugielskiego i por. Koziegradzkiego stoczonej pod Gontarzami 14 kwietnia 1864 r.

Na polu w miejscowości Jatwież Duża, gm. Suchowola, znajduje się mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców z oddziału płk Konstantego Józefa Ramotowskiego „Wawra” zamordowanych przez Kozaków 2 i 3 kwietnia 1863 r. Na miejscowym cmentarzu w Knyszynie znajdują się dwie mogiły uczestników powstania 1863 r.: Konstantego Muszyńskiego i Wereszczyńskiego.

W Puszczy Knyszyńskiej na szczycie wzgórza zwanego Górą Św. Jana w mogile zbiorowej pochowano 90 powstańców poległych i straconych w walkach stoczonych w tych okolicach w 1863 r.

W miejscowości Kozi Rynek, gm. Sztabin, w mogile zbiorowej pochowano 14 nieznanymi powstańców z oddziału płk Konstantego Ramotowskiego „Wawra” poległych po przegranym boju stoczonym pod Krasnem na uroczysku Kozi Rynek 29 czerwca 1863 r. w Puszczy Augustowskiej.

Krasnybór, tu na cmentarzu parafialnym znajduje się mogiła zbiorowa potajemnie pochowanych 20 powstańców z oddziału płk Konstantego Ramotowskiego „Wawra” poległych w bojach stoczonych pod Jastrzębą 19 kwietnia 1863 r. i Balinką 23 kwietnia 1863 r. w Puszczy Augustowskiej oraz zmarłych z ran 27 kwietnia 1863 r. Na cmentarzu pochowano prawdopodobnie 9 powstańców znanych z nazwiska Polegli: Górski (dowódca strzelców), Iwaszkiewicz (dowódca kosynierów), Damski (lat 60), Sorokiewicz (lat 22) oraz zmarli z ran: Julian Jaworski (lat 33), Alfons Borysławski (lat 22), Wawrzyniec Dajnowski (lat 24), Józef Kazimierz Gauba, Feliks Wojciechowski (lat 25).

W Krzywólce w lesie znajduje się mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców z 1863 r. Mogiła urządzona w 2008 r. staraniem Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku i Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

W Łomży jest mogiła z miejsca kaźni powstańców. Pomnik wzniesiono 2 listopada 1916 r. z inicjatywy E. Zajączkowskiego, właściciela zakładu fotograficznego w Łomży. Przedtem w tym miejscu Rosjanie postawili szubienicę i słupy, do których przywiązywali rozstrzeliwanych. Ofiary wrzucano do wcześniej w tym miejscu przygotowanych dołów, następnie je zasypując i zrównując z ziemią. Później łomżynianie zaczęli stawiać tam drewniane krzyże, które Rosjanie natychmiast usuwali. W latach 1863-1864 zostali tu rozstrzelani 28 listopa-

da 1863 r.: Konstanty Kulesza (syn wójta gminy Kułaki za podburzanie do powstania) i Sylwester Jewreinow, oraz powieszeni: 7 listopada 1863 r. – Dominik Trzciniński (żandarm narodowy), 19 grudnia 1863 r. – Aleksander Koniński (żandarm narodowy), 16 stycznia 1864 r. – Andrzej Królikowski, Stanisław Banach, Franciszek Stodula, Ignacy Bruliński, Józef Michalski, Antoni Brzózka, Cyprian Januszczyk, Fabian Konopka. Na cmentarzu rzymskokatolickim znajduje się mogiła nieznanego powstańca zamordowanego przez Rosjan w 1863 r.

Na cmentarzu w Łubinie Kościelnym znajduje się mogiła polskiego powstańca mjr. Tadeusza Jaworskiego – oficera armii rosyjskiej z garnizonu w Bielsku Podlaskim, uczestnika udanego zamachu z 11 kwietnia 1863 r. dokonanego w Brańsku na carskiego wysłannika Josipa Fiedorowicza Kurganowicza przybyłego z rozkazem stłumienia wystąpień powstańczych na terenie powiatu bielskiego. W zamachu brali również udział członkowie organizacji powstańczej Jan Ładysz i Krawczuk oraz pomagał im właściciel pobliskiego majątku Brześcianka Wawrzyniec Poletyło zmarły w 1868 r. (również pochowany na cmentarzu w Łubinie Kościelnym).

Mogiła nieznanymi powstańców styczniowych poległych w 1863 r. położona jest na skraju wsi Orzeszkowo, w pobliżu szkoły podstawowej.

W lesie przy skrzyżowaniu dróg Popiołki – Charubin – Kozioł jest mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców. Wedle lokalnej tradycji miejsce kaźni skazanców wieszanych na obecnie zwalonej sośnie.

W Rajgrodzie, na polanie, w lasku przy ul. Podchoinki znajduje się mogiła ziemna, w której pochowano nieznanymi powstańców z 1863 r., prawdopodobnie poległych w walkach oddziału Konstantego Ramotowskiego „Wawra”. Również znajduje się mogiła powstańca znajdująca się na terenie prywatnej posesji, przy ul. Warszawskiej. W mogile pochowano Jana Narzyńskiego powstańca prawdopodobnie z oddziału kpt. Bonifacego Dziadulewicz straconego w kwietniu 1863 r.

Rutki-Kossaki – w tej miejscowości na cmentarzu parafialnym znajduje się mogiła nieznanymi powstańców z oddziału Szajewskiego, poległych 28 maja 1863 r., z którymi pochowano żołnierzy Armii Krajowej poległych podczas II wojny światowej. Obok mogiły poświęconej żołnierzom AK stoi obelisk poświęcony powstańcom: „POLEGLI ZA OJCZYZNĘ NIEZNANI ŻOŁNIERZE POWSTANIA STYCZNIOWEGO”.

W Siemiatyczach na cmentarzu rzymskokatolickim znajduje się mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców poległych 6 i 7 lutego 1863 r. z oddziałów Walentego Lewandowskiego, Romana Rogińskiego, Władysława Cichorskiego „Zameczka”, Władysława Jabłonowskiego.

Na polu w obrębie wsi Stare Wykno, przy drodze powiatowej pomiędzy miejscowościami Kulesze Kościelne – Czarnowo – Biki znajduje się mogiła 21 nieznanymi powstańców poległych w 1863 r.

Na miejscowym cmentarzu w Stawiskach znajduje się mogiła rodzinna, w której pochowano weterana powstania 1863 r. Stanisława Zarańskiego.

W Strabli jest również mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców poległych w 1863 r. Są to najprawdopodobniej rozbitkowie z oddziału Onufrego Duczyńskiego polegli w walce z oddziałem rosyjskim 2 maja 1863 r. pod Narwią. W walce miało poleć i zostać zamordowanych kilku powstańców.

W lesie, koło Brześcianki znajdują się dwie mogiły zbiorowe nieznanymi powstańców z oddziału Ladkowskiego poległych w bojach pod Hornowem i Brześcianką w dniach 2-3 maja 1863 r.

W Szczuczynie na cmentarzu parafialnym znajduje się mogiła 3 nieznanymi powstańców z 1863 r. W rodzinnym grobie pochowany został uczestnik powstania 1863 r. podpułkownik Paweł Czyhiryn zmarły w 1887 r.

Również w Śniadowie, na cmentarzu parafialnym znajduje się mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców poległych w 1863 r.

Przy drodze na wschodnim skraju wsi Świdziałówka, na skraju brzozonego lasu znajduje się mogiła powstańca Jana Klusewicza z Lipowego Mostu rozstrzelanego 25 kwietnia 1863 r. przez Kozaków. Mieszkańcy Borsukowizny wraz z innymi powstańcami wykonali dębowy krzyż i potajemnie wkopali go w miejsce egzekucji, zaś obok pochowali straceńca. Obok mogiły na drewnianym słupie umieszczono tabliczkę z historią zamordowania powstańca.

W miejscowości Wąsosz jest mogiła Ksawerego Filipkowskiego, oficera i uczestnika powstania styczniowego 1863 r. Na cmentarzu parafialnym w Wysokim Mazowieckim znajduje się mogiła zbiorowa nieznanymi powstańców z oddziału Władysława Cichorskiego „Zameczka” poległych w nocy z 22 na 23 stycznia 1863 r. właśnie w tym mieście.

Także w Zambrowie na cmentarzu parafialnym znajduje się mogiła 40 powstańców z oddziałów Jakuba Jasińskiego, Antoniego Tyszki, Grzymały, Skarżyńskiego i Edwarda Chądzyńskiego poległych w boju pod Brzeźnicą koło Zambrowa stoczonym w dniu 17 lipca 1863 r. W mogile pochowano 12 znanych z nazwiska powstańców: Kołakowski, Liżewski, Wilczewski, Brucki, Chonciński, Leżański, Bargielski, Michalski, Mieczkowski, Kaczyński, Zaremba, Załuska.

Jak widać, miejscowości, zdarzeń i nazwisk możemy wymieniać setki. Oni oddali najwięcej! Oddali własne życie dla Ojczyzny. I to czyni z nich największych bohaterów. Choć nie mówimy o nich na co dzień i większość ludzi pierwszy raz słyszy te nazwiska, to możemy być z nich dumni. Bo między innym dzięki nim żyjemy w wolnym kraju. W powstaniu styczniowym zginęło mnóstwo ludzi, a wspomina się tylko o tych najważniejszych dla Polski. Możemy im podziękować za trud włożony w walkę o dobro kraju i być z nich dumni. Lecz gdzie mowa o ludziach najważniejszych dla nas? Mimo to, że są „nieznani”, to są wyjątkowi, gdyż zostawili wszystko, by ratować Polskę.

Milena Gosk
(Zambrow)

Bibliografia:

Groniowski i J. Skowronek K., *Historia Polski 1795-1914*, Warszawa 1977.

Strumph-Wojtkiewicz S., *Powstanie styczniowe*, Warszawa 1963.

Vademecum Historia, Kraków, GREG.

Źródła internetowe

http://www.radaopwim.gov.pl/article_details/776/